

PASCAL MERCIER

Nočný vlak do Lisabonu

premedia

PASCAL MERCIER

Nočný vlak do Lisabonu

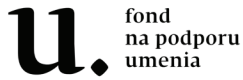
Z nemčiny preložila
Paulína Šedíková Čuhová

tichá voda
EDÍCIA

*Preklad tejto knihy podporil
z verejných zdrojov formou štipendia
Fond na podporu umenia*

schweizer kulturstiftung

prohelvetia

Vyšlo s láskavou podporou Nadácie Pro Helvetia

Pascal Mercier
NOČNÝ VLAKE DO LISABONU
Prvé vydanie

Copyright © Pascal Mercier, 2004
Copyright © Carl Hanser Verlag Munchen, 2004
Translation © Paulína Šedíková Čuhová, 2018
Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2018
ISBN 978-80-8159-610-0

Nuestras vidas son los ríos
que van a dar en la mar,
qu'es el morir

Jorge Manrique

Nous sommes tous de lopins et d'une contexture si informe et diverse, quechaque pièce, chaque moment, fait son jeu. Et se trouve autant de différence de nous à nous-mêmes, que de nous à autrui.

Všetci sa skladáme iba z pestrých franforcov, ktoré sú také beztvaré a voľné, že sa každý z nich každým okamihom trepoce, ako sa mu zachce; preto medzi nami a v nás samotných existuje práve toľko rozdielností ako medzi nami a ostatnými.

Michel de Montaigne, ESEJE, Kniha druhá, 1

Cada um de nós é vários, é muitos, é uma prolixidade de si mesos. Por isso aquele que despreza o ambiente não é o mesmo que dele se allegra ou padece. Na vasta colônia de noss ser há gente de muitas espécies, pensando e sentindo diferentemente.

Každý z nás je iný, mnohopočetný, sme nadmiera nás samých. Preto ten, kto pohrda okolím, nie je taký istý ako ten, kto sa z neho teší alebo preň trpí. V rozľahlej kolónii nášho bytia existujú ľudia rôzneho druhu, ktorí myslia a cítia úplne odlišne.

Fernando Pessoa, LIVRO DE DESASSOSSEGO, zápís z 30. 12. 1932

PRVÁ ČASŤ

Odchod

Deň, po ktorom v živote Raimunda Gregoria už nič nemalo byť ako predtým, sa začal ako nespočetné iné dni. O trištvrte na osem prichádzal od budovy Bundesterasse a kráčal po Kirchenfeldskom moste, ktorý viedol z centra mesta ku gymnáziu. Robieval to tak každý pracovný deň počas školského roka a zakaždým to bolo o trištvrte na osem. Raz, keď most uzatvorili, urobil počas vyučovania gréčtiny chybu. Nikdy predtým sa to nestalo a potom už nikdy nezopakovalo. Vtedy o tej chybe hovorila celá škola. Čím dlhšie sa o tom diskutovalo, tým viac sa našlo tých, ktorí tú chybu považovali za prepočutie. Nakoniec toto presvedčenie prevážilo aj u tej časti študentstva, ktorá bola pri tom. Nebolo jednoducho mysliteľné, aby Mundus, ako ho všetci volali, urobil v gréčtine, latinčine alebo hebrejčine nejakú chybu.

Gregorius sa díval dopredu na špicaté veže Bernského historického múzea, nahor ku Gurtenu a dole k ľadovcovo zelenej Aare. Prudký vietor prehnal ponad neho nízke oblaky, obrátil dáždnik a do tváre mu bičoval dážď. Vtedy si všimol uprostred mosta ženu. Opierala sa laktami o zábradlie a v tom ležaku čítala niečo, čo vyzeralo ako list. Musela ho pevne držať oboma rukami. Keď k nej Gregorius podišiel bližšie, papier náhle skrčila do guľôčky a prudkým pohybom ju odhodila. Gregorius mimovoľne zrýchlil a bol od nej vzdialený už len na pár krokov. V bledej, dažďom zmáčanej tvári jej videl zlosť. Nebola to zlosť, ktorú možno vybiť hlasnými slovami a potom vyšumí. Bola to zarytá, do seba obrátená zlosť, ktorá v nej musela tlieť už dlho. Vtom sa žena zaprela rozpaženými rukami do zábradlia a päty jej vykĺzli z topánok. *Ona vyskočí.* Gregorius prenechal dáždnik náletu vetra, ktorý ho

odvial cez zábradlie, hodil tašku plnú zošitov na zem a vykrikol celý rad hlasných nadávok, ktoré vôbec nepatrili do jeho zvyčajnej slovnej zásoby. Taška sa roztvorila a zošity sa vysypali na mokrý asfalt. Žena sa otočila. Chvíľu sa nehybne prizerala, ako zošity zmáča dážď. Potom vytiahla z vrecka fixku, urobila dva kroky, zohla sa ku Gregoriovovi a napísala mu na čelo niekoľko číslic.

„Prepáčte,“ povedala zadychčane po francúzsky s cudzím prízvukom, „ale nesmiem zabudnúť toto telefónne číslo a nemám pri sebe žiadny papier.“

Potom si prezerala ruky, akoby ich videla po prvý raz.

„Mohla som, samozrejme, tiež...“ a napísala si číslo na chrbát ruky, hľadiac striedavo na Gregoriovu čelo a vlastnú ruku. „Ja... nechcela som si ich zapamätať, chcela som na všetko zabudnúť, ale keď som uvidela, ako ten list padá... musela som si ich zapísať.“

Gregoriovovi zahmlil dážď hrubé sklá na okuliaroch, a tak nešikovne hmatal po mokrých zošitoch. Zdalo sa mu, že mu hrot fixky znovu kľže po čele. No potom si uvedomil, že tentoraz sú to ženine prsty, ktorými sa pokúšala vreckovkou zmazať z neho čísla.

„Je to odo mňa opovážlivosť, viem...“ a pomáhala Gregoriovovi zbierať zošity. Dotkol sa jej ruky, zavadil o koleno, a keď sa obaja nahli za posledným zošitom, zrazili sa hlavami.

„Ďakujem vám,“ povedal, keď stáli oproti sebe a, ukazujúc na jej hlavu, opýtal sa: „Bolí to?“

Nepriťomne, so sklopenými očami, pokrútila hlavou. Dážď jej búšil do vlasov a stekal po tvári.

„Mohla by som ísť niekoľko krokov s vami?“

„Uhm... áno, iste,“ koktal Gregorius.

Kráčali vedľa seba mlčky až na koniec mosta a ďalej smerom ku škole. Zmysel pre čas Gregoriovovi napovedal, že je po ôsmej a prvá hodina sa už začala. Ako ďaleko je „niekoľko krokov“? Žena sa prispôsobila jeho chôdzi a cupitala popri ňom, akoby to malo byť takto celý deň. Široký golier kabáta si zodvihla tak, že Gregorius videl iba jej čelo.

„Musím ísť tam, do gymnázia,“ povedal a ostal stáť. „Som učiteľ.“

„Môžem ísť s vami?“ opýtala sa potichu.

Gregorius zaváhal a prešiel si rukávom po mokrých okuliaroch. „V každom prípade je tam aspoň sucho,“ povedal napokon.

Vyšli hore schodmi, Gregorius jej podržal dvere a potom stáli v hale, ktorá pôsobila po začatí vyučovania obzvlášť prázdno a ticho. Z kabátov im kvapkalo.

„Počkajte tu,“ povedal Gregorius a šiel na záchod po uterák.

Pred zrkadlom si osušil okuliare a utrel tvár. Číslice na čele bolo ešte stále trochu vidno. Konček uteráka podržal pod teplou vodou a práve sa ich chystal zotrieť, keď sa uprostred pohybu zarazil. *To bol ten okamih, ktorý o všetkom rozhodol*, pomyslel si, keď si o niekoľko hodín neskôr vybavoval to, čo sa stalo. Zrazu mu bolo jasné, že stopu svojho stretnutia so záhadnou ženou zmazať vôbec *nechcel*.

Predstavoval si, ako predstupuje pred triedu s telefónnym číslom na tvári, on, Mundus, najspolahlivejší a najpredvídateľnejší človek v tejto budove a pravdepodobne aj v dejinách celej školy, ktorý tu pracoval viac než tridsať rokov, bezchybný vo svojom povolání, pilier tejto inštitúcie, možno trochu nudný, ale vážny a na vysokej škole oproti sa ho dokonca pre ohromujúce znalosti klasických jazykov obávali. Jeho žiaci sa mu láskyplne vysmievali a v každom ročníku zakaždým skúšali tým, že mu zatelefonovali uprostred noci, aby sa spýtali na konjekúru málo známej pasáže v nejakom starom spise. A to len preto, aby vždy a okamžite dostali spamäti takú suchársku, ako aj vyčerpávajúcu odpoveď, ktorá zahŕňala kritický komentár k iným možným názorom. Gregorius im to všetko predniesol stopercentne a s pokojom, bez stopy hnevu, že ho zobudili – jednoducho Mundus, muž s nemožne staromódnym, ba priam archaickým krstným menom, ktoré si človek jednoducho *musel* skrútiť a ani sa inak skrútiť *nedalo*. Bola to skratka, ktorá navyše vrhala svetlo na podstatu tohto muža tak, ako to nedokázalo žiadne iné slovo, lebo to, čo si v sebe nosil ako filológ, nebolo v skutočnosti o nič menšie ako jeden celý svet alebo dokonca viacero celých svetov, pretože popri každučkom

latinskom a gréckom mieste v texte nosil v hlave aj hebrejskú verziu, čím priviedol do úžasu nejedného univerzitného profesora teologickej fakulty. *Ak chcete vidieť skutočného učenca*, hovorieval riaditeľ, keď ho predstavoval novej triede: *tak toto je on*.

A tento učenec, pomyslel si v tej chvíli Gregorius, tento suchár, ktorý niektorým pripadal, akoby bol stvorený iba z mŕtvych slov, a ktorého kolegovia, závidiaci mu obľúbenosť, prezývali zlomyseľne *Papyrus*, by vstúpil do triedy s telefónnym číslom na čele, namaľovaným zúfalou, očividne medzi nenávisťou a láskou zmietajúcou sa ženou v červenom koženom kabáte s rozprávkovým mäkkým, južanským prízvukom, ktorý znel ako do diaľky nekonečne sa ťahajúci šepot a ktorý z človeka urobil komplica už len tým, že ho počul.

Keď jej Gregorius priniesol uterák, žena si zubami pridržala hrebienok a sušila si uterákom dlhé čierne vlasy, ležiace na golieri kabáta ako v miske. Do haly vošiel školník, zbadal Gregoria a s údivom sa pozrel na hodiny nad vchodom, potom na svoje hodinky na ruke. Gregorius naňho kývol hlavou ako obyčajne. Okolo prebehla nejaká študentka, dvakrát sa v behu otočila a bežala ďalej.

„Vyučujem tamto hore,“ povedal Gregorius žene a ukázal cez okno na druhú časť budovy. Sekundy bežali. Cítil, ako mu búši srdce. „Nechcete ísť so mnou?“

Neskôr Gregorius nemohol uveriť, že to skutočne povedal; ale bolo to tak, pretože keď vchádzali jeden vedľa druhého do triedy, začul, ako na linoleu vŕzgajú jeho gumové podrážky a klopkajú ženine čižmičky.

„Aký je váš materinský jazyk?“ opýtal sa už predtým.

„*Português*,“ odpovedala.

O, ktoré prekvapivo vyslovila ako *u*, stúpavá, zvláštne zatvorená jasnosť *ê* a mäkké *š* sa mu na konci spojili do melódie, ktorá znela omnoho dlhšie ako v skutočnosti a ktorú by Gregorius najradšej počúval celý deň.

„Počkajte,“ povedal, vytiahol zo saka zápisník a vytrhol z neho stranu: „Na to telefónne číslo.“

Keď ju poprosil, či by to slovo nemohla vysloviť ešte raz, mal už ruku na kľučke. Zopakovala ho a vtedy ju uvidel po prvý raz usmiať sa.

Vstúpili do triedy a rečenie náhle utíchlo. Miestnosť vyplnilo ticho plné údivu. Gregorius si na to neskôr spomínal celkom presne: to prekvapujúce ticho, tú nemú nedôveru, ktorá sa zračila na každej tvári, si užíval a užíval si aj radosť zo svojej radosti, že je schopný cítiť sa tak, ako by si sám o sebe nikdy ani len nepomyslel.

Čo sa teraz deje? Táto otázka sa zračila v každom z tých asi dvadsiatich pohľadov, ktoré sa upierali na zvláštny pár pri dverách, na Mundusa, stojaceho s mokrou plešinou a kabátom premočeným dažďom vedľa nedbanlivo učesanej ženy s bledou tvárou.

„Možno tam?“ ukázal Gregorius na prázdnu stoličku vzadu v rohu. Potom šiel dopredu, pozdravil sa ako zvyčajne a usadil sa za stôl. Netušil, čo by mal povedať na vysvetlenie, a tak nechal študentov a študentky jednoducho iba ďalej prekladať text, na ktorom práve pracovali. Prekladanie nešlo ľahko a Gregorius zachytil viacero zvedavých pohľadov. Objavili sa aj zmätené pohľady, lebo on – on, Mundus, ktorý ešte aj v spánku rozpoznal každú chybu – teraz zaradom púšťal chyby, polovičatosti a neobratnosti.

Podarilo sa mu predstierať, že sa na ženu vzadu nepozera. A predsa ju stále videl, jej mokré vlasy, ktoré si odhrňala z tváre, biele, krčovito zovreté ruky, neprítomný, stratený pohľad smerujúci von oknom. Najprv vzala ceruzku a napísala na lístok telefónne číslo. Potom sa opäť oprela a zdalo sa, že ani len netuší, kde je.

Bola to nemožná situácia a Gregorius škúľil na hodiny: do prestávky ostávalo ešte desať minút. Vtom sa žena zodvihla a potichu kráčala k dverám. Vo dverách sa k nemu otočila a položila si ukazovák na pery. Prikývol a žena s úsmevom gesto zopakovala. Potom sa dvere s tichým zaklapnutím zatvorili.

Od tohto okamihu už Gregorius nepočul nič z toho, čo jeho študenti a študentky hovorili. Zdalo sa mu, že je úplne sám a obklopuje ho ohlušujúce ticho. Potom sa postavil k oknu a pohľadom

sledoval červenú ženskú postavu, kým nezmizla za rohom domu. Cítil, ako v ňom doznieva námaha, ktorú ho stálo to, aby sa za ňou nerozbehol. Stále videl prst na jej perách, ktorý mohol toho toľko znamenať: *Nechcem rušiť, a: Ostane to naším tajomstvom*, ale aj: *Nechajte ma teraz odísť, toto nemá žiadne pokračovanie*.

Keď zazvonilo na prestávku, ostal stáť pri okne. Študenti vyšli z učebne poza neho nezvyčajne potichu. Neskôr vyšiel z triedy aj on, opustil budovu zadným vchodom a posadil sa na druhej strane ulice do Krajinskej knižnice, kde by ho nikto nehľadal.

Na druhú časť dvojhodinovky prišiel presne ako vždy. Číslo z čela si zmyl, po chvíľke váhania si ich zapísal do zápisníka a potom si vysušil úzky venček šedivých vlasov. Už len mokré flaky na saku a nohavičiach prezrádzali, že sa udialo niečo nezvyčajné. Vytiahol z aktovky štós premočených zošitov.

„Neprijemnosť,“ povedal stručne. „Potkol som sa a vypadli, rovno na dážd. Korektúry by sa však mali dať prečítať; inak by ste museli pracovať s konjektúrami.“

Poznali ho presne takto a trieda si uľahčene vydýchla. Občas ešte zachytil zvedavý pohľad a u niektorých bolo v hlase počuť zvyšok nesmelosti. Inak bolo všetko tak ako predtým. Najčastejšie chyby napísal na tabuľu. Potom študentov nechal, aby pracovali potichu sami.

Dalo by sa to, čo sa s ním udialo v nasledujúcej štvrthodine, nazvať rozhodnutím? Gregorius si túto otázku neskôr kládol znovu a znovu a nikdy si nebol istý. No ak to nebolo rozhodnutie, čo to potom bolo?

Začalo sa to tým, že sa na študentov, sklonených nad zošitmi, odrazu díval tak, akoby ich videl po prvý raz.

Lucien von Graffenried, ktorý Gregoriovovi na každoročnom šachovom turnaji v aule, keď hral proti desiatke žiakov, posunul tajne figúrku. Po ťahoch na ostatných šachovniciach stál Gregorius znovu pred ním. Hneď si to všimol. Pokojne sa na neho pozrel. Lucienova tvár zahorela červenou farbou. „To si predsa nemusel,“ povedal Gregorius a potom sa postaral o to, aby sa táto hra skončila remízou.

Sára Winterová, ktorá stála o druhej v noci pred jeho dverami, lebo nevedela, čo robiť so svojím tehotenstvom. Uvaril jej čaj a počúval ju, viac nič. „Som taká šťastná, že som počúvla vašu radu,“ povedala o týždeň neskôr, „mať dieťa by bolo priskoro.“

Beatrice Lüscherová so svojím úhľadným, akoby vygravírovaným písmom, ktorá pod ťažobou svojich stále perfektných výkonov príšerne skoro zostarla. René Zingg, zakaždým na dolnej hranici známkovania.

A, samozrejme, Natalie Rubinová. Dievča, ktoré svojou priazňou šetrilo a pripomínalo skôr dvornú dámu z minulých storočí, neprístupnú, obletovanú a obávanú pre jej ostrý jazyk. Minulý týždeň hneď po zazvonení vstala, vzpriamila sa ako niekto, kto sa vo svojom tele cíti dobre, a vytiahla z vrečka na sukni cukrík. Na ceste k dverám ho rozbalila, a keď prechádzala popri ňom, dávala si ho do úst. Keď sa cukrík práve dotkol jej pier, pohyb prerušila, otočila sa k nemu, podržala pred ním kriklavo červený cukrík a opýtala sa: „Nechcete?“ Jeho ohromenie ju pobavilo, zasmiala sa pre ňu zriedkavým a jasným smiechom a dala si záležať, aby sa rukou dotkla jeho ruky.

Gregorius si ich prešiel všetkých. Najprv mu to pripadalo, že si robí iba akúsi medzibilanciu toho, čo k nim cíti. Uprostred lavíc si však uvedomil, že si čoraz častejšie hovorí: *Kolko života majú ešte pred sebou; aká otvorená je ešte ich budúcnosť; čo všetko sa im ešte môže udiť; čo všetko ešte môžu zažiť!*

Português. Počul tú melódiu a videl alabastrovú tvár ženy, keď sa vynorila so zatvorenými očami spoza uteráka, ktorým si sušila vlasy. Posledný raz preletel pohľadom po hlavách študentov. Potom sa pomaly zodvihol, išiel k dverám, zvesil mokrý kabát a bez jediného obzretia opustil triedu.

Aktovka s knihami, ktoré ho celý život sprevádzali, ostala ležať na katedre. Hore na schodisku zastal a pomyslel si na to, ako dával knihy každých niekoľko rokov previazať, zakaždým v tom istom obchode, kde sa na obchytkaných, opotrebovaných stránkach, drsných takmer ako pijak, smiali. Pokým leží aktovka na katedre,

študenti si budú myslieť, že sa vráti. No to nebol dôvod, prečo tam knihy nechal a prečo teraz musel odolávať pokušeniu vrátiť sa po ne. Ak teraz odíde, bude musieť odísť aj od týchto kníh. Celkom jasne si to uvedomoval, aj keď práve v tej chvíli, na ceste k východu, netušil, čo presne znamená – odísť.

Vo vstupnej hale si všimol mláčku, urobila sa, keď žena v kabáte, z ktorého kvapkalo, čakala, kým sa vráti zo záchodov. Bola to stopa návštevníčky z iného, ďalekého sveta a Gregorius ju pozoroval s takou zbožnou úctou, akú cítil pri pohľade na archeologické nálezy. Spamätal sa, až keď začul šuchtavé školníckove kroky, a rýchlo odišiel z budovy.

Bez ohliadnutia kráčaľ k jej rohu, odkiaľ sa mohol nepozorovane obzerať. S prudkosťou, o ktorej ani netušil, že ju v sebe môže mať, pocítil, ako veľmi túto budovu miluje a ako veľmi mu to všetko, čo predstavovala, bude chýbať. Počítal: vstúpil do nej pred štyridsiatimi dvomi rokmi ako pätnásťročný gymnazista, po prvý raz, váhajúc medzi radostným očakávaním a úzkosťou. O štyri roky neskôr ju opúšťal s maturitným vysvedčením v ruke iba preto, aby sa o štyri roky vrátil späť ako nástupca gréčtinára, ktorý umrel pri autonehode a svojho času mu otvoril svet antiky. Zo študujúceho zástupcu sa stal ďalej študujúci zástupca nastálo, ktorý mal už tridsaťtri, keď konečne spromoval na univerzite.

Spromoval iba preto, že Florence, jeho žena, na tom nastojila. Na promóciu nikdy ani nepomyslel; keď sa ho na to niekto opýtal, iba sa usmial. Na takých veciach mu nezáležalo. Na čom záležalo, bolo celkom jednoduché: poznať do najmenej podrobnosti staré texty, poznať každúčký gramatický a štylistický detail a vedieť, aký príbeh skrýva každý jeden výraz. Inými slovami: byť *dobry*. Nebola to skromnosť – v nárokoch na seba bol výlučne neskromný. Nebolo to ani čudáctvo alebo nejaký divný spôsob samolúbosti. Bola to, ako si neskôr niekedy myslel, tichá zlosť, namierená proti chvastúnskemu svetu, tvrdošijný vzdor, ktorým sa chcel pomstiť svetu chvastúňov, ktorým tak trpel jeho otec celý život, pretože to nedotiahol ďalej ako na strážcu v múzeu. Že tí druhí,

ktorí vedeli menej ako on – popravde smiešne málo –, skladali skúšky a získali trvalú prácu: bolo to, akoby patrili do nejakého iného, neznesiteľne povrchného sveta s kritériami, ktorými on iba pohrďal. V škole by nikdy nikomu ani na um nezišlo, aby ho prepustili a nahradili niekým, kto spromoval. Riaditeľ školy, sám klasický filológ, vedel, aký je Gregorius dobrý – oveľa lepší ako on sám –, a vedel, že by sa študenti vzbúrili. Štátna písomná skúška, keď už ju konečne urobil, mu pripadala smiešna a odovzdal ju o polovicu času skôr, ako bolo predpísané. Vždy Florence trochu zazlieval, že ho prinútila, aby sa svojho vzdoru vzdal.

Gregorius sa obrátil a pomaly kráčal smerom ku Kirchenfeldskému mostu. Keď mal most na dohľad, mal zvláštny, znepokojujúci, ale aj oslobodzujúci pocit, že vo veku päťdesiatšedem rokov po prvý raz berie svoj život celkom do vlastných rúk.

2

Na mieste, kde žena v lejaku čítala list, zastal a pozrel sa nadol. Po prvý raz si uvedomil, ako hlboko by človek spadol. Chcela skutočne skočiť? Alebo to bola len predčasná obava, ktorá súvisela s tým, že aj Florencin brat skočil z mosta? O tej žene nevedel vonkoncom nič až na to, že jej materčinou bola portugalcina. Nevedel ani len jej meno. Samozrejme, bolo nezmyslom chcieť odtiaľto zhora rozlúštiť pokrčený list. Napriek tomu upieral oči nadol tak silno, až mu začali slziť. Tá tmavá škvrna bola jeho dáždnik? Siahol do vrečka saka a uistil sa, že ma pri sebe zápisník s číslom, ktoré mu na čelo napísala bezmenná Portugalčanka. Potom prešiel na koniec mosta, neistý, kam sa vydať. Práve sa chystal opustiť svoj doterajší život. Môže ísť niekto, kto má niečo také v úmysle, jednoducho domov?

Pohľad mu zabľúdil na hotel Bellevue, najstarší a najvznešenejší hotel v meste. Prešiel popri ňom asi tisíckrát a nikdy do neho nevošiel. Zakaždým cítil, že tam ten hotel je, a teraz si pomyslel,